תלמוד ירושלמי · מפרשים · שערי תורת ארץ ישראל · סדר נשים

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי גיטין

רבי זאב וולף רבינוביץ'

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי גיטין

רבי זאב וולף רבינוביץ'

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שערי-תורת-ארץ-ישראל-על-תלמוד-ירושלמי-גיטין/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 6
הלכה ג 6
הלכה ד 6
הלכה ה 7
פרק ב 7
הלכה א 7
הלכה ב 8
הלכה ג 8
הלכה ד 8
פרק ג 9
הלכה א 9
הלכה ב 10
הלכה ג 10
הלכה ד 10
הלכה ה 10
הלכה ו 10
הלכה ז 10
הלכה ח 11
פרק ד 11
הלכה א 11
הלכה ב 11
הלכה ד 12
הלכה ו 12
פרק ה 13
הלכה א 13
הלכה ג 13
הלכה ד 14
הלכה ה 15
הלכה ו 15
הלכה ז 15
הלכה ח 16
הלכה ט 16
הלכה י 16
פרק ו 17
הלכה א 17
הלכה ב 17
הלכה ג 17
הלכה ה 17
הלכה ו 18
הלכה ז 18
פרק ז 18
הלכה א 18
הלכה ג 18
הלכה ד 19
הלכה ו 19
הלכה ז 19
הלכה ח 20
פרק ח 20
הלכה א 20
הלכה ב 20
הלכה ג 21
הלכה ט 21
הלכה י 21
פרק ט 22
הלכה א 22
הלכה ד 23
הלכה ו 24
הלכה ז 24
הלכה ח 24
הלכה ט 25

הלכה יא 25

פרק א

הלכה א

ר' מנא סבר מימר בערר שחוץ לגופו אבל בערר שבגופו כו'. —צ"ל: אבל לא בערר שבגופו בערר שאין בו ממש אבל לא בערר שיש בו ממש כו'.

נעשה כשתי כתי עדים כשרים לזה ופסולים לזה עד שיאמר בפני נכתב ביום כו'. — יש לתקן ולהחליף וכצ"ל: כשתי כתי עדים כשרים לזה ופסולים לזה בעון קומי ר' יוחנן צריך שיהא מכיר שמותן של עדים בשעת חתימתן (פי' זה שהביא גט מא"י ושמות העדים כמו שמות הגוים אם צריך הוא שיאמר שיודע שהעדים היו בני ישראל) אמר לון לוקוס ולוס (ע' בבלי י"א ב') חתומין עליו כו' מאי כדון אפי' בחנותן של ישראל, עד שיאמר בפני נכתב ביום ונחתם ביום עד שיאמר נכתב לשמה ונחתם לשמה (פי' זה שמביא גט ממדינת הים שצ"ל בפני נכתב ובפני נחתם אם צריך לומר ג"כ שנכתב ונחתם בו ביום וגם שנכתב ונחתם לשמה) נשמעינה מן הדא רבין ב"ר חסדא אייתי גיטא (ע' בבלי ה' ב') ונתנו לה ולא אמר לה בפ"נ וב"נ אתא עובדא קומי ר' יוחנן א"ל טליהו ממנה אמור לה בפני שנים ב"נ וב"נ ולא אמר נכתב ביום ונחתם ביום נכתב לשמה ונחתם לשמה (פי' מדלא אמר לו ר' יוחנן שיאמר גם ביום ולשמה ש"מ שאין אלו מעכבין) נימר מה דשאיל אמורא אמר ליה (פי' דאמורא ששאל לר' יוחנן לא הזכיר אלא שלא אמר ב"נ וב"נ וע"ז השיב לו שיטול ממנה ויחזור ויתן לה ויאמר בפ"נ וב"נ וממילא מובן שאם צ"ל ג"כ ביום ולשמה ושכח לומר לה שאף בזה צריך ליטול ממנה ויחזור ויתן לה ויאמר ביום ולשמה אבל מפני שלא שאלו לו מזה לא היה צריך להשיב) ור' יוחנן כרשב"א דרשב"א אמר אינו גט כו'.

הוא עצמו שהביא את הגט אינו צריך ליתנו לה בפני שנים כו'. —צ"ל: הוא עצמו שהביא את הגט אינו צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם אבל צריך (ונשמט מן "צריך" עד "צריך" וע' בבלי ה' א') ליתנו לה בפני שנים כדי כו' ויהב לה חורן (פי' ונטלו ממנה והשליכו לנהר ואמר נייר חלק היה) אתא עובדא קומי רבנין וחשון (פי' לנייר חלק) ולא כן כו'.

נתן לה את גיטה ואח"כ אמר תזכה לי חצרי שבעכו א"ר חיננא כו'. — צ"ל: נתן לה את גיטה בחצרה שבעכו (פי' ועכו כא"י לגיטין כר"מ במשנה ב') והיא עומדת חוץ לעכו (פי' בצפון עכו שהיא חו"ל) ואמרה תזכה לי חצרי שבעכו א"ר חיננא נעשית כמי שהיתה ידה ארוכה אילו מי שהיתה ידה ארוכה (פי' ועומדת לצפון עכו) והושיטה את ידה (פי' לתוך עכו) ונטלתו שמא הוא צ"ל ב"נ וב"נ (פי' דמאחר שנתן לה הגט בא"י לתוך ידה

אע"פ שגופה עומד בחו"ל ודאי שהולכין אחר מקום קבלת הגט שהיה בא"י ואינו צ"ל ב"נ וב"נ וכן הדין אם קיבלה את הגט בחצרה שבעכו אין צ"ל ב"נ וב"נ אע"פ שהיא עומדת חוץ לעכו) א"ר אבא מאן אמר דלא (פי' ושמא גם בהיתה ידה ארוכה הולכין אחר המקום שגופה עומד וצ"ל ב"נ וב"נ).

הלכה ב

מהו הואיל ויצא המעשה בהיתר יצא א"ר זעירא שאם בא כו'. —הנוסח מהופך וצ"ל: מהו הואיל ויצא המעשה בהיתר יצא אילו המביא מא"י לא"י שמא הוא צ"ל בפני נכתב ובפני נתחתם א"ר זעירא שאם בא ועירר ערערו בטל הוי לא שנייה הוא ערר כו'.

ר' יעקב בר אדא בר עתליי בשם ר' לעזר כו'. — צ"ל: ר' יעקב בר אחא אדא בר עתליי בשם ר"ל (כ"ה בחדושי רשב"א ה' ב').

ר' תנחום בר ירמיה הוה בחפר כו' והא"ר מנא רבך כו'. — ע' מ"ש ע"ז בשביעית פ"ו ה"א (עמ' 70).

הלכה ג

עד כדון בערר שחוץ לגופו ערר שבגופו כו'. — צ"ל: עד כדון בערר שבגופו (פי' שאמר שהוא מזויף דצריך לקיים בחותמיו) ערר שחוץ לגופו (פי' כגון שאומר על תנאי נכתב ולא נתקיים התנאי אם גם בזה צריך לקיים בחותמיו) תפלוגתא כו'.

הלכה ד

א"ר אבין תיפתר שחתם ישראל בסוף כו'. —צ"ל: א"ר אבון בר חייא תיפתר שחתם ישראל בסוף א"ר יוסי אתייא כמ"ד עדים חותמין בשטר זה בלא זה ברם כו' (כן העתיק בחדושי רמב"ן יו"ד ב').

שטר שחותמו בד' עדים ונמצאו כו' בשאר ר' אילא בשם ר' יסא אתיא כמ"ד אין העדים חותמין כו'. — ע' חדושי רמב"ן י"ח ב' שהעתיק: אתייא כמ"ד העדים חותמין זה שלא בפני זה ברם כמ"ד אין חותמין זה שלא בפני זה ואפי' חתם בסוף כשר (ונ"ל ביאור זה שמנהגם היה להחתים את הקרובים לשם כבוד כ"ש רשב"ג בבבלי ב"ב קס"ב ב' והקרובים היו חותמין תחלה ואח"כ היה מחתים עדים כשרים ומהן מקימין את השטר כ"ש בב"ב שם בתוד"ה נמצא ולמ"ד עדים חותמין זה שלא בפני זה אם חתמו הקרובים תחלה מפני הכבוד ואח"כ הכשרים כשר ומקיימין מן האחרונים אבל אם חתמו הקרובים בסוף פסול דנראין הדברים שלעדות חתמו מאחר שחתמו באחרונה, ועוד אפשר שהראשונים פסולין היו ולכך החתים אלו אחריהם והרי גם אלו פסולין, וגם אפשר שבתחילה חתמו הקרובים כמנהג והרחיקו והניחו ריוח ביניהם לבין השטר

ואח"כ חתמו הכשרים למעלה מהם ובכל אופנים הללו השטר פסול; אבל למ"ד אין העדים חותמין אלא זה בפני זה אפי' חתמו הקרובים בסוף כשר דאפשר שהקרובים חלקו כבוד לכשרים שיחתמו לפניהם).

דאמר ר' יסא בשם ר' ירמיה עדים פסולין כו'. —צ"ל: דאמר ר' בא בשם ר' ירמיה כו' (כ"ה לקמן פ"ט ה"ח).

ויעש כהנים מקצת העם א"ר אילא מן הקוצים שבעם כו'. — צ"ל: ויעשו להם מקצותם כהני במות (מלכים ב' י"ז ל"ב בענין הכותים וכ"ה בבלי קידושין ע"ה ב', אבל מ"ש לפנינו ויעש כהנים וגו' הוא במלכים א' י"ב ל"א אצל ירבעם ונשתרבב מע"ז רפ"א ע"ש) א"ר אילא כו'.

קול יוצא בארכיים מעתה אפי' שניהן כותים כו'. — צ"ל: מעתה אפי' בגיטי נשים ושיחרורי עבדים (וכעין זה בק"ע, ונוסח שלפנינו נשתרבב מראש הלכה זו כדרך הירושלמי ובחדושי רמב"ן יו"ד ב' נדחק מאד ליישב נוסח שלפנינו) שנייה היא שאינן בקיאין כו' (כ"ה ברמב"ן שם).

הלכה ה

הגע עצמך שהיה עבדו של קצין. —פי' הנשיא שבא"י וכן ראש גולה שבבבל היה מכונה אצלם "קצין" ע' מדרש איכה רבתי פ"ב אות ד' "בשביל שאת שרוי בביתו של קצין".

אם משקיבל עליו משעה ראשונה אף ר"ג מודה. — צ"ל: אף רשב"ג מודה.

א"ר אילא המתנה כחוב תן מנה זה לפלוני כו'. — צ"ל: המתנה אינה כחוב תן מנה זה לפלוני כו' אם רצה להחזיר יחזיר.

מי שאמר מנה זה לפלוני טול מנה זה לפלוני כו'. —צ"ל: מי שאמר שא מנה זה לפלוני (כ"ה בתוספתא סופ"א וכן העתיק רשב"א י"ד ב' ור"נ סוף פרק זה) טול מנה כו' אם רצה להחזיר לא יחזיר (פי' בחוב וע' רשב"א שם וכן בטח"מ סי' קכ"ה שהעתיקו "אם רצה להחזיר יחזיר" ולפ"ז מיירי במתנה).

פרק ב

הלכה א

אבל ביוצא מתחת ידי אחר אף רבנן מודיי שהוא כשר ר' חנניה דר' אמי כו'. —צ"ל: ר' חנניה כרבי אמי.

אייתי ר' אמי לר' יונה חמוי. — צ"ל: אייתי ר' אמי לר' ינאי חמוי (כ"כ בסה"ד ערך ר' ינאי שכבר נמצא בעירובין פ"ו ה"ט ר' ינאי חמוי דר' אמי).

ר' יסא בשם ר' יוחנן וביוצא מתחת ידו והוה ר' זעירה מסתכל ביה כו'. —צ"ל: וביוצא מתחת ידו (פי' מיד האחד שאמר בפני נכתב ושנים אחרים אומרים בפנינו נחתם בזה שנינו דכשר, אבל אם יוצא מידי השנים שאמרו בפנינו נחתם פסול דשנים שהביאו גט צריכין לומר בפנינו נכתב ובפנינו נחתם והאחד שאמר בפני נכתב ובפני נחתם אינו נאמן שהוא אינו השליח) והוה ר' אמי מסתכל ביה כו' אתיא דר' יסא כר' זעירא עד לא יחזור ביה (פי' קודם שחזר בו ר' יסא והיה סובר דשנים שהביאו גט צ"ל ב"נ וב"נ וכן סבר ר' זעירא לעיל בשנים שאמרו בפנינו נכתב ואחד אמר בפני נחתם וכ"ה בבבלי י"ז א' שר' אסי היה סובר תחלה דשנים שהביאו את הגט צ"ל ב"נ וב"נ ור' אמי השיב עליו וחזר בו ר' אסי והודה שאינן צריכין לזה וידוע שר' יסא דירושלמי הוא ר' אסי דבבלי).

הלכה ב

אתא עובדא קומי רבנן וכשרון וחשון כו'. — צ"ל: אתא עובדא קומי דר"ש וכשריה קומי רבנן וחשון.

הלכה ג

ר' זעירא בעי קומי ר' מנא מסר לה במוסירה כו'. — צ"ל: ר' עזרא בעי קומי ר' מנא (ע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט, עמ' 68).

הלכה ד

לית הדא פליגא על ר' יוחנן דר"י אמר כתב תרפו בטופס כשר כו'. — צ"ל: לית הדא פליגא על ריש לקיש דר' יוחנן אמר כו' ריש לקיש אמר כתב תרפו בטופס פסול (פי' שאם כתב תורפו של גט שהוא "הרי את מותרת לכל אדם" בטופס שלא לשמה ואח"כ חתמו עדים לשמה פסול והכא סתמא תנן "כתבו במחובר" דמשמע כל התורף ומ"מ כשחתמו בתלוש כשר) שמעון בר אבא בעי (ע' מ"ש בברכות פ"ב ה"ז) כו' ר' אבין בעי כתבו במחובר וחתמו בתלוש חברו ותלשו ונתנו לה כו'.

מה פליגין בגיטין אבל בשטרות אוף ר' יודה מודה (פי' אף ר' יהודה בן בתירה מודה לרבנן דכשר בכתב על הנייר המחוק ועל הדיפתרה) דו פתר לה שטר על החלק ועדיו על המחק (פי' ובאופן זה לד"ה כשר כמבואר בבבלי ב"ב קס"ד א' ואין חוששין שמא ימחוק את השטר שלמעלה ויכתוב מה שירצה דשטר הבא הוא ועדיו על המחק פסול וזה דלא כשיטת הבבלי כ"ב ב' ע"ש).

דו פתר לה שטר על החלק ועדיו על המחק כו'. — צ"ל: דו פתר לה שטר על המחק ועדיו על החלק (כגירסת ק"ע ופ"מ) וקשיא על דריש לקיש אם בעדים על החלק בדא חכמים מכשירין (פי' דבאופן זה למה חכמים מכשירין הרי הוא יכול למחוק את השטר

שלמעלה ולכתוב במקומו מה שירצה ואינו ניכר בין נמחק פעם אחת לנמחק שתי פעמים מאחר שהחלק סמוך לו ולא מה שנמחק פעם אחת בלבד וכמבואר בבבלי ב"ב שם) א"ר עזרא (ע' מ"ש לעיל ה"ג) קומי ר' מנא חכמים שהן בשיטת ר' אלעזר (לקמן פ"ט מ"ה) שמואל אמר (ומה שבינתיים מיותר ונשתרבב מלמעלה) זה וזה על המחק (פי' וחכמים מכשירין באופן זה שאינו דומה נמחק פעם אחת לנמחק שתי פעמים ולכך א"א לזייף וכ"ש לעיל, והא דתני בבבלי ב"ב שם "דשטר הבא הוא על החלק ועדיו על המחק כשר" ואין חוששין שמא ימחוק את השטר ויכתוב מה שירצה ויהיה זה וזה על המחק כבר אמרו בבבלי שם שאין זה אלא בשכתב בין עד לעד שטרא דנן חתמנא על מחקא ושטרא כתב על ניירא).

פרק ג

הלכה א

מן מה דצריכין לה בגיטין שאינן פסולין לפום כן כו'. — צ"ל: מן מה דלא צריכא ליה בגיטין שאינן פוסלין לפום כן כו' וכתב שלא לשמה נגעו בה (ומלת "לא" שבינתיים מיותרת) גירושין כו' שיתפסו בה קידושין אלא פשיטא ליה בגירושין שלא נגעו בה גירושין מה צריכא ליה בקידושין הואיל ולא למדו כתב קידושין כו' בעא קומי ר' יוסי כמה דתימא גט אחד כו'.

ר' יוסי בשם דר' ביבון דר' שמעון היא כו'. — צ"ל: ר' יוסי בשם ר' בון בר חייא דר"ש היא דתני אמר לאומן עשה לי שני זוגין כו' (כן העתיק רמב"ן במלחמות רפ"ט).

ר' חיננא בשם ר' ביבון בר חייה א"ר יוחנן כו'. — צ"ל: ר' חיננא בשם ר' בון בר חייה (פי' דר' חיננא חולק על ר' יוסי דלעיל) דרבי היא דא"ר יוחנן כו' (וכעין זה במלחמות שם ע"ש).

א"ר יודן מה פליגין בשביטל תנאו כו'. — צ"ל: מה פליגין בשלא ביטל תנאו (פי' שלא ביטל הבעל את התנאי ואדרבה האשה קיימה אותו) אבל אם ביטל תנאו (פי' שהאשה לא קיימה אותו אלא שהבעל ביטלו) אף רבנן מודו (פי' לרבי שכל התנאים פוסלין בגט) הדא אמרה כל התנאים ששנינו בגיטין דלא כרבי (וע' במלחמות שם שגם הוא כתב בשם יש אומרים שהגירסא בהיפך).

הדא אמרה אין תופשין כרבי כו'. — צ"ל: אין טופסין כרבי א"ל מה את בעי מן רבי רבי כר' יהודה כו'.

הלכה ב

א"ל כן אמר ליה ר' זעירא רבי. — צ"ל: כן אמר לי ר' זעירא רבי.

ר' שמואל ב"ר יצחק שאל לרחב"ב כשר ואת אמר אכן כו'. — צ"ל: רשבר"י שאל לרחב"ב פסול ואת אמר הכין (פי' הקשה על חזקיה שנתן טעם למה ששנינו הכותב טופסי גיטין צריך להניח מקום האיש והאשה והזמן מפני תקנת בנות ישראל שאם יכעוס הבעל על אשתו וירצה לגרשה לא ימצא גט שלם מוכן לפניו ועד שיכתבו שמו ושם אשתו והזמן שמא ינוח כעסו ולא יגרשנה וע"ז מקשה דהא גט שנכתב שלא לשמה פסול ומאי תקנה שייכה בזה) אין תימר כשר יאות (פי' שאם היה הדין דגט שנכתב שלא לשמה כשר שפיר היה שייך תקנה בזה וע' בבלי כ"ו ב').

הלכה ג

ברם הכא ה"א שבו היה נקוד. — צ"ל: ה"א שבו היה נקוב (וכעין זה במגילה פ"א הי"א דף ע"א ע"ג ניקב נקב ביריכו של ה"א).

הלכה ד

ובלבד כרקום של אותה מלכות כו'. — נשתרבב מכתובות פ"ה ה"י כדרך הירושלמי ואינו שייך כאן וכדעת הק"ע; ודלא כרשב"א ורא"ש וטאה"ע סקמ"א שהעתיקו ירושלמי זה לענין גיטין, וע"ש בב"י שפירושו דחוק מאד כמובן ומ"מ קבעו בש"ע שם.

הלכה ה

לית הדא פליגא על ר' יוחנן דר' יוחנן אמר שומר שמסר לשומר הראשון חייב. — צ"ל: לית הדא פליגא על רשב"ל דר' יוחנן אמר שומר שמסר לשומר הראשון חייב רשב"ל אמר השני חייב (וע' קידושין פ"א ה"ד דף סמ"ך ע"ב ומה שכתבנו שם).

הלכה ו

מייתי לה דר' אבין בר כהנא מן הדא כו'. — צ"ל: מתיבין ליה לר' אבין בר כהנא כו'.

הלכה ז

כלום א"ר יוסי לא בקיים ברם הכא עד כדון בעי מיזרע. — צ"ל: כלום א"ר יוסי לא בקיים (פי' שכהן זה שנתן לו חילופיו עדיין הוא בחיים ולכן פטור מן המתנות אבל לא אם מת הכהן) ברם הכא עד כדון בעי מידע (כן העתיק במלחמות סוף פרק זה, וה"פ שגם כאן היה צריך להיוודע אם הכהן והלוי והעני עדיין בחיים ותנן שאינו חושש שמא מת כהן או לוי).

אתא עובדא קומי ר' אימי כהן ולוי שהיה חייב לישראל כו'. — צ"ל: אתא עובדא קומי ר' אימי בבן לוי (כן הוא במלחמות שם) שהיה חייב כו' על האבוד ר' חמא בר עוקבא

בשם ר' יוסי בר חנינה (גם בשאר מקומות מצינו שר' חמא בר עוקבא אמר בשם ריב"ח, אבל "ר' חייא בר עוקבא" לא מצינו לו חבר וגם ביוחסין לא הביאו רק בסה"ד).
לית ציבור כוליה מיעני. — וכן העתיק באו"ז ח"א הלכות צדקה סימן כ"ט, אבל הרמב"ן במלחמות שם העתיק "לית ציבור כוליה מייט" ופירש שהוא מלשון ומטה ידו.

הלכה ח

ר' לעזר בן ינאי זאת אומרת שאין לך מקולקל מע"ל כו'. — צ"ל: ר' לעזר בן ינאי אין לך מקולקל (ומה שבינתיים מיותר) מע"ל כו' יום ראשון בלבד תמן תנינן מקוה שנמדד כו'.
בדק חבית להיות מפריש עליה והולך ובא ומצאה חומץ ר' סימון כו'. — צ"ל: ובא ומצאה חומץ עד שלשה ימים ודאי מכאן ואילך ספק (כ"ה בב"ב פ"ו ה"ב ותוספתא תרומות ס"ד) ר' סימון כו'.
אחרונים טהורה אמצעיים ספק א"ר אבהו אמר ריב"ל כו'. — צ"ל: א"ר אבהו כן אמר ריב"ל כו'.

פרק ד

הלכה א

הדא פליגא על ר' יוחנן דרי"א אדם מבטל כו'. — צ"ל: לית הדא פליגא על רשב"ל דר' יוחנן אמר אדם מבטל שליחותו בדברים ורשב"ל אמר אין אדם מבטל שליחותו בדברים (פי' והרי שנינו כאן דהבעל מבטל את הגט בפני שלוחו או בפני האשה בדברים וכעין זה הגהתי לעיל פ"ג ה"ה).
א"ל ההוא גיטא דיהבת לה א"ל יכילי לה כו'. — צ"ל: א"ל ההוא גיטא דיהבית לך היכן הוא א"ל יהבית לה מי מישתעי שרע (פי' נשמט וכעין זה הרבה בירושלמי) נפל מיניה א"ל לא אמרת לי יהבית לה א"ל יהבית לה ואמרת לי יהא לי בידך.
ביד כל אדם מצוי לגרש אין תעבדיניה כקדושין לא ביד כל אדם מצוי לקדש. — צ"ל: ביד כל אדם רצונו לגרש (פי' דכשחפץ לגרש אשתו לא איכפת ליה מי שיהיה השליח) אין תעבדיניה כקדושין לא ביד כל אדם רצונו לקדש (והנוסח שלפנינו נשתרבב מלעיל פ"ג סוה"ה).

הלכה ב

לית הדא פליגא על ריש לקיש כו'. — פי' דאע"פ שכבר אמרו לעיל ה"א "חומר הוא בעריות" דיינו להחמיר כשביטל בפני השליח או בפני האשה אבל לא שלא בפניהם.

ר' אושעיה בר אבא אמר לר' יודן נשייא. — צ"ל: ר' אושעיא רבה אמר לר' יודן נשייא (כי לא נמצא עוד בשום מקום ר' אושעיה בר אבא וגם ביוחסין וסה"ד לא הזכירוהו).
ר' אבון בר חייה בעי קומי רבי הגע עצמך שהביא אשה אחרת כו'. — צ"ל: ר' אבון בר חייה בעי קומי רבי אילא הגע עצמך כו'.

הלכה ד

ולמה אמרו ישתעבד שלא יהא העבד מבריח עצמו מן שבויין כו'. — צ"ל: שלא יהא העבד מבריח עצמו מן רבו וימסור עצמו לשבויין א"ר זעירא מתניתא אמרה כן (תוספתא פ"ג) ורבו נותן את דמיו (פי' רבו ראשון ישלם דמי פדיונו להפודה אותו) לא אמר כו' שלא להוציא לוזה על בני חורין א"ר יוסי מתניתא אמרה כן (תוספתא שם) רשב"ג אומר כו' (ע' בספר הזכות לרמב"ן סימן נ').
[השלמות: **סימא שתי עיניו כו'**. — מכילתא פ' משפטים וב"ק פ"ח ה"ד [ו' ע"ב] וע' מ"ש שם (עמ' 477).]
אמרין מה דאמר ר' יהושע לשעבר דלא יהב לא יהב כו'. — צ"ל: מה דאמר ר' יהושע בן לוי בתחילה (פי' דזה שנתיאש ממנו צריך שיכתוב לו לכתחילה גט שיחרור) שמא לשעבר דלא יהב דילמא רשאי לשעבדו (פי' וכאן שמת הגר ואין מי שיכתוב לו גט שיחרור ה"ז בן חורין דכדיעבד הוא).

הלכה ו

בא מחו"ל ע"מ לחזור כופין אותו למחר לחזור כו'. — צ"ל: בא לחו"ל ע"מ לחזור כו' ברח מחו"ל לארץ רשאי להחזירו (ע' בבלי מ"ה א' וכתובות ק"י ב' דלא סברי כן) ברח מארץ לחו"ל ר' יאשיה בשם ר' חייה רבה אמר מותר למוכרו שם ר' מרינוס כו' (ובתוספתא ע"ז פ"ד עבד שברח לחו"ל אין רבו רשאי למוכרו).
ניתני ואם התנה עמו מותר. — צ"ל: תני ואם התנה עמו (פי' דבשעה שקנה את העבד התנה עמו להיות הרשות בידו למוכרו לגוי ולחו"ל) מותר.
אין פודין את השבויין יותר מדמיהן מפני תקון העולם כו' רשב"ג כו'. — צ"ל: מפני תקון העולם דלא ליגרי שבויי ומייתי (כן העתיק רשב"א מ"ה א') ואין מבריחין את השבויין מפני תקון העולם רשב"ג אומר מפני תקנת השבויין דלא יהוון קנטירונון (כגירסת פ"מ) תני גוי מוכר כו'.
בגוי שחזר לסורו הוה. — צ"ל: בגר שחזר לסורו הוה.

פרק ה

הלכה א

נזק וחצי נזק גובין מן המשועבדין (פי' מה ששיעבד אחר שהזיק) כו' שדהו פרט למשועבד (פי' מה שמכר קודם שהזיק).

ושדה פרט למטלטלין בהן דלא בעי מטלטלין משעה ראשונה כו'. — צ"ל: שדהו (כגירסת פ"מ) פרט למטלטלין בהן דלא בעי מיתן מטלטלין משעה ראשונה אבל אם בעי מיתן מטלטלין משעה ראשונה ייבא כהדא דתני כו' קרקע עיקר או נימר כסף עיקר ולא יחליטו לו קרקעות משעה ראשונה ואנן חמיין רבנין כו'.

לפום כן צריך מימר כרמו פרט לראוי כבמוחזק. — פי' שאין גובין נזק מן הראוי (כפירוש פ"מ) והכי תני בתוספתא בכורות פ"ו.

[השלמות: **ר' לעזר בשם רבי ניסא**. — צ"ל: ר' ניסא בשם ר' לעזר (וכ"ה בסנהדרין פ"ז הי"ג [כ"ה סוע"ב]).]

יכול אם אכלה מן העידית שמין לו מן העידית מן הזיבורית שמין לו מן הזיבורית כו'. — צ"ל: מן הזיבורית שמין לו מן העידית אם אומר את כן נמצאת משביח את הניזק היך עבידא עידית מזיבורית טבא סגין אלא רואין את השדה (פי' שהזיקה) אם עידית שמין לו מן העידית כו'.

מניין לר"ע הניזקין שמין להן בעידית. — צ"ל: ולית לר"ע כו'.

שלא לנעול דלת בפני אדם שלמחר הוא ללוות ואינו מוצא. — צ"ל: שלמחר הוא רוצה ללוות כו'.

מלוה שהיא נעשית כפרנות גובה כפרנות שהיא נעשית מלוה גובה בבינונית. — צ"ל: מלוה שהיא נעשית כפרנות גובה בעידית כפרנות כו' (פי' דמעשה ב"ד גובה בעידית כדאיתא בכתובות פ"ד ה"ב דף כ"ח ע"ב).

אין שם אלא עידית גובה בעידית כו'. — צ"ל: אין שם אלא עידית כולן גובין עידית בינונית כולן גובין בינונית זיבורית כולן גובין זיבורית (כ"ה בתוספתא כתובות פי"ב ובבלי ב"ק ז' ב').

דתנינן תמן הכותב נכסיו לבניו כו'. — צ"ל: תמן תנינן הכותב נכסיו לבניו כו'.

הלכה ג

יהודה לא אזיל גבי לוי דהיא מתנה לוי אזיל גבי ראובן דהיא מכירה. — בשו"ת המיוחסות לרמב"ן סצ"ו כתב דלוי שגבה מראובן אינו חייב להחזיר ליהודה.

ראובן גזל שדה משמעון ומכרה ללוי ולא הספיק כו'. — לפי מ"ש במיוחסות לרמב"ן שם יש להגיה כאן: ומכרה ללוי וטרפה שמעון מלוי וחזר ראובן ולקחה משמעון ולא הספיק לוי לכתוב טרפו (פי' שיטרוף מראובן את הקרקע הגזולה שנטרפה ממנו) עד שמת (פי' ראובן) דמאן היא ר' הונא וחייה בריה דרב כו' (והרי זה כעין מחלוקתן בבבלי ב"מ ט"ז א').

[השלמות: **א"ל ר' אלעזר רבי**. —צ"ל: א"ל ר"א דבר (וכ"ה בכתובות פ"ו ה"ו [וכ"ה בק"ע], וברור הוא שריש ב"א לא היה רבו של ר"א ע' ב' כתובות נ' ב').]

רב הוה כתיב לרבי עברון על דעתיה דר' חייה רבה כו'. — צ"ל: רב הוה כתיב לרבי אגרין על דעתיה דר"ח רבה (פי' שר"ח צוה לרב לכתוב בשמו אגרות לרבי) והוה ר"ח תלי ליה ביני שיטייא (כן העתיקו בתוד"ה תלה בבבלי כתובות ס"ט א') כו' השיעבוד הזה איני יודע מהו (פי' כל זה תלה ר"ח בין השיטין שדין מכר הוא פשוט אבל דין השיעבוד דהיינו שעשאוה אפותיקי מיבעי ליה).

מתניתא בשאמר לו שני שוורין מצאת לי אבל אם אמר כו'. — צ"ל: מתניתא בשאמר לו שני שוורין מצאת לי וזה אומר לא מצאתי אלא אחד אבל אמר לו שני שוורים מצאתי לך והחזרתי לך אחד מהם והוא אומר לא החזרת לי את שניהם לא בזה תקנו ר' פדת בשם ר' יוחנן ר' יעקב ב"א בשם ר' יוחנן בזה תקנו אבל כו' כיחש אבל אם אמר לו עומד הייתי בראש גגי וראיתיך מושך שני שוורים והוא אומר לא משכתי אלא אחד לא בזה תקנו (פי' שאין זה מציאה שהרי ראה אותו מושך, וגירסא זו ופירושה הן מספר הזכות לרמב"ן בפרק זה, ומה דאיתא לפנינו בינתיים מיותר וליתא בספר הזכות שם ואינו אלא פירוש שהיה כתוב מן הצד ע"פ הבבלי נ"א א' והסופרים הכניסוהו בתוך הירושלמי וע' מ"ש בפיאה פ"ז ה"ב).

הלכה ד

דר' יוחנן כרבנין ואפי' דיסבור כאבא שאול בעי הוא בר נש מיתן מהימן כו'. — צ"ל: ואפי' דיסבור כא"ש אדם מבריח עצמו מן התשלומין (פי' ואם היו מחייבין את האפוטרופוס לשלם כשהזיק השור לא היו ב"ד מוצאין מי שירצה להיות אפוטרופוס) ואין אדם מבריח עצמו מן השבועה (פי' ואף שיהיה האפוטרופוס צריך שבועה מ"מ יתרצה להיות אפוטרופוס) ודריב"ח כאבא שאול אפי' דיסבור כרבנין בעי הוא בר נש מיתן כמה ומקרייה מהימן (פי' שאדם רוצה להיות אפוטרופוס אע"פ שאפשר שיהא צריך לשלם ממון אבל אם יהיה חייב שבועה הרי שאין מאמינין לו לכך לא יתרצה להיות אפוטרופוס) ר' יודן לא נחת כו'.

הלכה ה

ר' יהודה ברבי אומר בדין היה שאפי' כו'. — ע' מ"ש ביומא פ"א ה"א (עמ' 241).

הלכה ו

ולא עדות הוא אף אביו כיוצא בה כו'. — ע' הנוסח ביבמות פי"ד ה"ב ומ"ש שם (עמ' 360).

א"ר שמי והוא שתהא יודעת לשמור קידושין א"ר אימי מתניתא אמרה כן כו'. — יש להחליף ולתקן וכצ"ל: א"ר שמי והוא שתהא יודעת לשמור קידושין א"ר חנניה מן מה דא"ר יוחנן מפני חינה הדא אמרה אפי' לא יודעת לשמור קידושיה א"ר אימי מתניתא אמרה כן נישאת לכהן תאכל בתרומה (פי' קאי אבת ג' שנים ויום אחד וברור שבת ג' שנים ויום אחד אינה יודעת לשמור קידושיה) ר' המנונא בשם ר' אסי קטנה שאין לה ג' שנים ויום אחד אין לה חופה שתאכל בתרומה (פי' דמאחר שאינה ראויה לביאה אין חופתה מועליה כלום אבל בת שלש שנים ויום אחד חופתה מתירתה בתרומה כדתנן בעידיות פ"ח מ"ב) כו' ושלחה לבית אביה והגדילה מהו שתאכל בתרומה ע"ג חופתה הראשונה (ומה שבינתיים מיותר ונכפל בשיבוש מלמטה שורה ה').

ביקש ליטול עציו ואבניו אין שומעין לו ר' יעקב בר אחא כו'. — צ"ל: אין שומעין לו ר' יעקב בר אידי בשם ריב"ל משום יישוב (פי' דאין שומעין לו משום יישוב בתים) ר' נחמן בר יעקב בעי כו' שמא אין שומעין לו כיון דשמע מה דא"ר יעקב בר אידי משום ריב"ל משום יישוב אמר יאות תניי, א"ר יוסי הוינא כו' מן מה דא"ר יעקב בר אידי משום יישוב כו'.

הלכה ז

בראשונה גזרו שמד על יהודה כו'. — כתב בספר דורות הראשונים ח"ב עמוד קמ"ג "שאחר חורבן המקדש ע"י טיטוס לא גזרו שמד על ישראל אלא שנתכוונו כאן על השמד שגזר אדריינוס אחר שנחרבה ביתר ושמד זה היה כללי בין ביהודה בין בגליל אלא שגזירת הפקר לקרקעות לא נגזרה אלא ביהודה בלבדה" ואינו מחוור; אלא שנתכוונו לשמד שהיה לעת חורבן המקדש כי אף שלא יצאה גזירת המלכות לעבור על הדת אבל בעת המלחמה וחורבן המקדש נשבו בני ישראל לאלפים ולרבבות הם ונשיהם וטפם מהם נהרגו ומהם נמכרו לעבדים ולשפחות ואדוניהם היו משתעבדים בהם בשבתות ובימים טובים והיו מוכרחים לאכול כל מאכלות אסורים ובניהם אשר ילדו נתערבו בין הגוים ואין לך שמד גדול מזה וכ"כ בדברי ימי ישראל לגרעטץ ח"ב ציון ג' (העתקת ה' שפ"ר ז"ל) שדיני סיקריקון היו תיכף אחר חורבן המקדש ובארץ יהודה בלבד וסמך לזה

מספר מלחמת היהודים לבן מתתיהו ספר ז' פ"ו שכתב שאספסיאנוס צוה למכור כל ארץ יהודה לגוים.

והיו בעלי בתים באין וטורפין והיתה הארץ חלוטה כו'. — יש להחליף הגירסא וצ"ל: והיו בע"ב באין וטורפין נמנעו מליקח והיתה הארץ חלוטה ביד סיקריקון התקינו שלא יהא סיקריקון ביהודה בד"א בהרוגי המלחמה ולפני המלחמה אבל הרוגים שנהרגו מן המלחמה ואילך יש בהן כו' לא הספיק לכתוב טירפו עד שבא סיקריקון כו'.

היורד משום חוב ומשום אנפרות אין בהן משום סיקריקון. — פי' שאינו צריך ליתן רביע לבעלים וכ"ה דעת הרמב"ם בפ"י ה"א מגזילה ודלא כראב"ד שם שהוא כפרש"י בבלי נ"ח ב'.

א"ר יוסי לעולם השדה בחזקת הבעלים שהמוציא מחבירו עליו הראיה. — כנוסח שלפנינו העתיק הרשב"א בחדושיו כאן וכן עיקר וכעין זה יש בקידושין פ"א ה"ה (דף סמ"ך סוע"ג) "אמר ר' יוסי לעולם השדה בחזקת בעליה ומוציא מחבירו עליו הראיה" (וע' בר"נ כאן וכן בעיטור דגורסים לעולם השדה בחזקת הלקוחות).

קרקע דינר (פי' אם לקח מיד סיקריקון קרקע בדינר) אגרמא (פי' נותן לבעלים גרמא דהיינו שליש דינר כ"ש בערוך ערך גרמס שבחצי שקל שהוא ב' דינרים יש ששה גרמסים יונים, וכן מבואר בשקלים פ"ב ה"ד "מחצית השקל דעבד שיתא גרמסין") רביע מעות (פי' והוא רביע המעות שנותן הלוקח לסיקריקון ולבעלים יחד דהיינו ארבעה גרמסין) סרימיתין (פי' סרימיתין בלשון רומי כמו גרמס ביוני כ"ש בערוך ערך סרמיתין ולפ"ז הענין כאן שמבאר יותר דגרמא זה הוא "סרימיתין" ויש ט"ס בערוך שם וצ"ל: "וסרמתין" במקום "וטריסין" שלפנינו, ומ"ש בפ"מ כאן בשם הערוך בקשתי ולא מצאתי).

הלכה ח

א"ר מנא אע"ג דר' יוסי רבו גבי עיצומין כו'. — צ"ל: אע"ג דר' יוסי רבי (פי' ר' יוסי היה רבו של ר' מנא ע' מ"ש בעירובין פ"ב ה"א דף כ' ע"א, עמ' 193) לא גבי עיצומין (ע' תוספתא ב"מ פ"א) כו'.

הלכה ט

על דעתון דרבנן דתמן ניחא תמן אמרין בשם ר' נחמן כו'. — ע' הנוסח במע"ש פ"ד ה"ד ומה שתקנתי בהגהותי שם (עמ' 118).

הלכה י

ר' זעירא בעי קומי ר' מנא כו'. — צ"ל: ר' עזרא בעי קומי ר' מנא (ע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט, עמ' 68).

פרק ו

הלכה א

והתנינן קטנה שאמרה התקבל לי גיטי כו' אפי' הגיע גט לידה אינו גט שהיא סבורה שמא כו'. — צ"ל: אינו גט שהוא סבור לדעת השליח כו' עושה שליח ר"ז בעי כו' (כגירסת פ"מ) אשכח תני (תוספתא פ"ד) כו' להחזיר יחזיר ר' הונא בשם רב כו' ארבעים זימני והא תני ונתן בידה כו' משלוחו לשלוחה (פי' שעשה הוא שליח להולכה ואח"כ עשתה היא שליח לקבלה ונתן שלוחו לשלוחה) משלוחה לשלוחו (פי' שהיא עשתה שליח לקבלה ואח"כ עשה הוא שליח להולכה ונתן שלוחו לשלוחה) מניין ת"ל ונתן ונתן כאן להלכה כאן לדבר תורה (פי' שמן התורה היא עושה שליח לקבל משליח בעלה אלא שחכמים אסרו זה משום בזיון דבעל או משום חצרה הבא לאחר מכאן כדאיתא בבבלי ס"ג ב'): מאן תני אי אפשי כו'.

ר' זעירא בעי קומי ר' מנא אף לעניין מתנה כן. — צ"ל: ר' עזרא בעי קומי ר' מנא כו' (וכ"ה במע"ש פ"ד ה"ז וע' מ"ש בהגהותי לשביעית פ"ה ה"ט).

הלכה ב

ר' אלעזר אמר בחצר פליגין ואין לה ד' אמות מי א"ר יוחנן בפישוט ידים. — צ"ל: ואין לה ד' אמות דמר ר' יוחנן בשם ר' ינאי בפישוט ידים (והוא לקמן פ"ח ה"ב ושם מבואר דפישוט ידים הוא פחות מד"א).

קטנה אביה לא היא ניסית בין היא ובין אביה. — צ"ל: ניסית לא היא ולא אביה.

הלכה ג

הרי היא במקום פלוני וגירשה במקום אחר הרי זו אוף ר' לעזר מודה כו'. — צ"ל: וגירשה במקום "אחר בזו אוף רבנן מודין שאינו אלא כמראה לו מקום. אוף רבנין מודיי שאינה אלא כמראה לו מקום (פי' קאי עלה דתנן הבא לי גיטי ממקום פלוני והביאו לה ממקום אחר כשר וכן פירש בפ"מ).

הלכה ה

באומרת תינתן כבינתי לבתי. — פי' כבינה הוא רדיד ע' ערוך ערך כבינת וערך רד ב' שהוא צעיף דק שהאשה מכסה בו את ראשה ובכלל זה פיאה נכרית שגם בה היא מכסה את ראשה והעשירות היו נותנות בצעיף אבנים טובות ומרגליות ולכן מצינו בב"ב פ"ט מ"ט כבינתא בי"ב מנה.

הלכה ו

שחטה וזרק דמה לע"ז והקטיר חלבה לע"ז זה היה מעשה כו'. — פי' מעשה שהיה כך היה וה"ה אם זרק בלבד או הקטיר בלבד לע"ז ודלא כפ"מ וע' תוספתא חולין פ"ב.
ר' יוסי בשם ר' חסדא זאת אומרת שחשו אין תימר לא חשו לא היה להן להורות. — צ"ל: אין תימר לא חשו היה להן להורות היתר.

הלכה ז

מתניתא דר"מ מן דבתרה אמר לשלשה. — פי' דלר' יוסי דאמר באומר לשלשה תנו יכתבו בעצמן מה דתנן ברישא "אמר לשלשה כתבו ותנו הרי אלו יכתבו ויתנו" היא משנה שאינה צריכה.

פרק ז

הלכה א

סימן שוטה היוצא בלילה כו'. — ענין זה בא לבאר מתניתין דתרומות פ"א ונשמט כאן "תמן תנינן חמשה לא יתרומו כו'" כדרך הירושלמי, ע' מ"ש שם (עמ' 80) בתקון סוגיא זו.
דמר ר' שמואל בר אבא בשם ר' יוחנן הגוסס זורקין עליו כו'. — צ"ל: דמר שמעון בר אבא (ע' מ"ש בברכות פ"ב ה"ז) כד חד כהדין וחד כהדין (פי' אחד כר' יעקב בר אחא ואחד כר' יוסי ב"ר בון [וכעין זה בפסחים פ"ג ה"ג ל' ע"ב] וכן מוכח בהוריות פ"א ה"ב וזה כפירוש ק"ע ודלא כפ"מ).

הלכה ג

מהיום ולאחר מותי אינו גט א"ר יודן רבנין ורבותינו כו'. —צ"ל: מהיום ולאחר מותי אינו גט תני (תוספתא פ"ה) רבי אומר ה"ז גט א"ר יודן רבי ורבותינו (פי' שניהן הקשו על רבנן דמשנתנו) מתיב רבי לרבנין למה אתון אמרין ה"ז גט (פי' מהיום אם מתי) בגין דאמר אם והא ראשה אם (פי' באומר זה גיטך אם מתי) ואתון אמרין אינו גט אלא בגין דאמר מהיום (פי' לכך באומר מהיום אם מתי ה"ז גט) אוף אנא כן אית לי מהיום עיקר (פי' ולכן אף מהיום ולאחר מותי ה"ז גט) מתיבין רבותינו לרבנין למה אתון אמרין ה"ז גט (פי' באומר מהיום אם מתי) בגין דאמר מהיום והא סופה מהיום (פי' באומר מהיום ולאחר מותי) ואתון אמרין אינו גט אלא בגין דאמר אם אוף אנן אית לן אם עיקר (פי' ולכך האומר זה גיטך אם מתי ה"ז גט) תמן מחלפין (פי' פלוגתא דרבי ורבנן) כו' תריהון אמרין דברי רבי הכא דהוא רבנין דתמן מכיון שאמר מהיום כמי שאמר על מנת כו' א"ל על מנת אם מתי (פי' דבאומר על מנת לאחר מיתה הכל מודים שאינו גט) ר' בא בשם

רב דברי רבי תמן דהוא רבנין דהכא מכיון שאמר לאחר מיתה כמי שלא אמר מהיום תמן תנינן הכותב כו'.
הרי גט שחרורך מעכשיו לאחר שלשים יום כו'. —ע' שו"ת ר' בצלאל אשכנזי סימן ט"ו.

הלכה ד

פונדקאות עצמן ולא עמד כו'. — פי' "פונדקאות" הוא מין לוזין כ"ש בערוך ערך פונדק ובמוסף שם וע' נזיר פ"א ה"ד ומ"ש שם (עמ' 429).
ושאל ר' אלעזר בן תרדיון לחכמים. — צ"ל: ושאל ר' אלעזר בן תדאי לחכמים (וכ"ה בתוספתא פ"ה וירושלמי סוטה פ"א ה"א).
ליידא מילה ר' לעזר אומר ליורשה דתנינן תמן כו'. — צ"ל: ליידא מילה (קאי אדתנן בכתובות פ"ד מ"ז מסר האב לשלוחי הבעל כו' וע' מ"ש בראש פרק זה) ר' לעזר אומר ליורשה ר"ש בן לקיש אמר להפרת נדריה (כ"ה בכתובות שם ה"ז) וכא מהו (פי' לר' יהודה דאמר שהיא כאשת איש לכל דבר מהו ליורשה ולהפר נדריה) א"ר זעירא מן הדא דתני (תוספתא פ"ה) זכאי במציאתה ובמעשי ידיה ובהפר נדריה דברי ר' יהודה זאת אומרת שהיא כאשת איש לכל דבר.

הלכה ו

אבא בר הונא בשם ר' אבא הוה מצלי דייגב נהרא כו'. — צ"ל: אבא בר הונא אמר אבא (פי' אבי שהוא רב הונא) הוה מצלי כו' פריטוי אשכחת אמר ר' יוחנן ור' אבא (פי' אבא בר הונא) לא סברין כרשב"ג ר"ל ורנב"י סברין כרשב"ג חתכה ידה כמי שעיכבה חתכה דדה כמי שעיכבה נחתך ידה כמי שלא עיכבה נחתך דדה כמי שלא עיכבה (כן העתיק בחדושי רשב"א).

הלכה ז

ליידא מילה (**פי' לאיזה דבר התכוין בזה שאמר אם לא באתי מיכן ועד שלשים יום**) **ר' לעזר אמר לביתו** (פי' ורישא שהיה ביתו ביהודה ואומר אם לא יחזור בתוך ל' יום מגליל לביתו מפני שהיה רוצה לילך לגליל ואחר כך הלך מביתו לאנטיפטרס והיא עיר בסוף גבול יהודה וסמוכה לגליל וחזר לביתו אפי' לאחד שלשים יום נתבטל התנאי שהרי עדיין לא בא לגליל וכעין זה במציעתא וסיפא) ר' יוחנן אמר למקומות (פי' אם לא ילך בתוך שלשים יום מביתו שביהודה לגליל וכן במציעתא וסיפא[1]) מתניתא מסייעא למ"ד לביתו הגיע לעכו וחזר בטל התנאי (פי' אף שעכו כמדינת הים מ"מ מאחר שחזר לביתו

[1] וענין "בטל תנאו" לר' יוחנן שבָטל התנאי שהרי לא בא לגליל וה"ז מגורשת שהרי קיים תנאו ולר' לעזר עניינו "ביטל תנאו" ולא קיימו ואינה מגורשת.

בתוך שלשים נתבטל תנאו אבל למ"ד למקומות הרי הלך לעכו בתוך שלשים יום וביטל תנאו) א"ר חגיי כו' (וכל זה דלא כשיטת הבבלי ע"ו ב').

הלכה ח

דר' יוסי בגין דאקדים כתיבה והא אקדים נתינה ואתון כו'. —צ"ל: בגין דאקדים כתיבה (פי' שבתחילה אמר כתבו ואחר זה אם לא באתי דלת"ק הל"ל "אם לא באתי מיכן ועד י"ב חדש כתבו ותנו גט לאשתי") והא אקדים נתינה והוא אמר אינו גט (פי' שאם כתבו ונתנו בתוך י"ב חדש אף ר' יוסי מודה שאינו גט ואינו מועיל מה שהקדים נתינה והכי משמע מדאמר "כזה גט" דהיינו דוקא כשנתנו אותו לאחר י"ב חדש).

פרק ח

הלכה א

ר' יהושע בשם ר' ינאי עד שיכתוב לה דין ודברים אין לי בנכסייך. — צ"ל: ר' יוחנן בשם ר' ינאי עד שיכתוב לה דין ודברים אין לי בנכסייך ובפירותיהן (כ"ה בבבלי ע"ז ב' תוד"ה מה שקנתה).

ואתיא דר' ינאי כרבנין ודר' הושעיה כר"מ כו'. — צ"ל: ואתיא דר' ינאי כר"מ ודר' הושעיה כרבנין דר' ינאי כר"מ דרמ"א על ידי שיד העבד כיד רבו אינו זוכה גיטו מידו וגינתה כו' עד שיכתוב לה דין ודברים אין לי בנכסייך ובפירותיהן וקשיא על דר"מ יד האשה כיד בעלה והיא זוכה גיטה מידו ודר' הושעיה כרבנין דרבנין אמרין על ידי שאין יד האשה כיד בעלה כו'.

נפלו לו נכסים ולה אפי' כתב כמי שלא כתב כו'. — צ"ל: נפלו לו נכסים ולה היך עבידא שהיה נשוי את בת אחיו (פי' ומת אחיו ואח"כ מת אביו והוא ואשתו יורשים את אביו ועדיין לא חלקו את נכסי הירושה) אפי' כתב כמי שלא כתב (פי' דאינו מועיל מה שנסתלק מחלקה שיש לה בנכסים אלו מאחר שעדיין הוא שותף עמה כל זמן שלא נחלקו הנכסים).

הלכה ב

א"ר אלאי היורש ארבע אמות כו'. — צ"ל: א"ר אילא בשם רשב"ל ארבע אמות ר"א בשם ר' יוחנן בשם ר' ינאי בפישוט ידיים ותני כן בפישוט ידיים.

תני ר' לעזר אפי' קרוב לזה מלזו ובא הכלב כו'. — צ"ל: אפי' קרוב לה מלו ובא הכלב ונטלו אינה מגורשת שמואל כהדא דר' לעזר המחוור בכולן כו' (כן העתיק ברא"ש פרק זה סימן ו', וענין דברי ר' לעזר לדעת הירושלמי דאע"פ שהגט קרוב לה מלו וטרם

שהספיקה ליקח את הגט בידה קדם הכלב ונטלו אינה מגורשת אא"כ קדמה היא ונטלה את הגט מן הקרקע בידה, וה"נ ס"ל לשמואל אלא שמוסיף דטוב מזה הוא שיתננו מידו לידה ממש וע' בבלי ע"ח ב' שיטה אחרת בביאור דברי ר' לעזר).

הלכה ג

ר' אבין בשם חזקיה בשכר הלבלר שנו. — פי' דהא דתנן וכן לענין החוב אין פירושו במעות שהלוה מחזיר למלוה דבזה אין החזרה שבתוך ארבע אמות מועילה כלום, אלא הכא מיירי בשהיה הלוה צריך ליתן שטר חוב למלוה וזרקו לו בתוך ד"א ואבד השטר ורוצה המלוה שיתן לו הלוה שטר אחר וצריכין שוב לשלם לסופר בעד כתיבת השטר השני הדין בזה אם קרוב ללוה הלוה צריך לשלם שכר סופר ואם קרוב למלוה המלוה צריך לשלם שדין שט"ח כדין גט.

הלכה ט

המגרש את אשתו לא תדור עמו לא באותה חצר ולא באותו מקום כו'. — צ"ל: לא באותה חצר ולא באותו מבוי אם היתה חצר כו' בד"א בזמן שנישאת (פי' שנישאת הגרושה לאחר) הא לא נישאת לא ובכהנת אפי' לא נישאת בד"א מן הנישואין (פי' שאחר שנישאת לו גירשה דלבו גס בה) אבל מן האירוסין לא (כ"ה במסכת שמחות סופ"ב וכהגהת הגר"א שם) והארוסה שביהודה כו' החולץ ליבמתו כו' (פי' אפי' ביהודה).

הלכה י

ואקח את ספר וגו' ואת זה המקושר. — צ"ל: ואקח את ספר וגו' זה פשוט ואת החתום זה המקושר (כ"ה בבבלי ב"ב ק"ס ב').

סבר ר' הונא (**כצ"ל**) **מימר לעולם אין העדים חותמין בו מלמטן** (פי' מאחורי השטר שדרך השטר להיות מונח באופן שהכתב למעלה) עד שיקראו בו מלמעלן (פי' בתוכו של השטר ובסופו) אני פלוני כו' (פי' והוא כעין "שריר וקיים" שבבבלי ב"ב קס"א א').

וחש לומר שמא מחק וחזר וזייף סבר ר' הונא מקובל כו'. — יש להחליף ולתקן וכצ"ל: וחש לומר שמא מחק וחזר וזייף סבר ר' הונא מחק פסול אפי' קיים וחש לומר שמא כתב דברים אחרים וחזר וכתב מקובל עלי סבר ר' הונא מקובל עלי ב' פעמים פוסל בה א"ר יוחנן לית כאן תצא (פי' בכנסה בגט קרח) א"ר אימי כמה גופין דעובדין הוון עלין קומי כו' אמרין פוק והשלם כר"ע כו' ובלבד משלשה ולמעלן (פי' בזה סבר בן ננס דאפי' פסול משלים אבל בנ' ראשונים אפי' בן ננס מודה שאינו משלים אלא קרוב אבל לא פסול) שנים משלשה ולמעלן פסול משלשה ולמטה פסול (פי' שאינו מותר להחתים קרוב אלא אחד בלבד ואם חתמו שנים פסול לד"ה ובכל אופן) אחד בין משלשה ולמעלן בין

משלשה ולמטה כשר ר' מנא בעי עד כדון ברצופין (פי' שהכשרים כולן חתמו רצופין זה אחר זה ובסוף חתם הקרוב באופן זה ודאי כשר) היו מסורגין (פי' שהקרוב חתם באמצע בין הכשרים מהו) כיי דמר ר' בא בשם ר' ירמיה עדים פסולין אינן נעשין כהרחק עדות (כ"ה לקמן פ"ט ה"ח לענין פשוט) כו' ובא כן היו חמשה מתיר שנים ומחתים אחד (פי' שהיו חמשה קשרים ואין לו אלא ב' עדים כשרים מתיר ב' קשרים ומחתים ב' הכשרים וא' קרוב) או אין שני העדים בגט המקושר כלום (פי' שבמקושר צריכין שלשה עדים כשרים ומה שר"ע מכשיר להשלים קרוב אינו אלא כשיש בו ארבעה קשרים) פשיטא שהוא מתיר אחד ומחתים אחד נמצאת כו' דר' חנניה בן גמליאל אומר (ב"ב פ"י מ"א) מקושר יכול לעשותו פשוט הדא דתימא בשקושר כולהם כו'.

אלא כן אנן קיימין בשקשרו מבפנים ואח"כ חתמו מבחוץ כו'. — צ"ל: כן אנן קיימין בשקשרו וחתמו מבפנים ומבחוץ בדא ר"ח ב"ג אומר כו' (פי' דמקושר שחתמו מבפנים ומבחוץ כשר כדאיתא למטה, אבל פשוט שחתמו מבפנים ומבחוץ פסול לחכמים דפליגי אר"ח ב"ג).

ר' אחא אמר במוסיף על ההלכה כו'. — פי' ר' אחא אמר דבריו עלה דתנן עוד בב"ב שם "רשב"ג אומר הכל כמנהג המדינה" ומבאר ר' אחא דהיינו כשהיה המנהג להוסיף אבל אם המנהג היה לגרוע אין הולכין אחר מנהג כזה דאם עשה כמנהג פסול.

פרק ט

הלכה א

מ"ט דר' אליעזר מיתה מתרת וגט מתיר כו'. — צ"ל: מ"ט דרבנן מיתה מתרת וגט מתיר מה מיתה מתרת ואינה מחצה (פי' שמיתה מתירתה לכל אדם בלי שום הפרש) אף הגט מתיר ואינו מחצה מ"ט דר' אליעזר ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחד הקיש יציאתה להוייתה מה הוייתה אין לה הוייה אלא אצל אחד אף יציאתה אין לה יציאה אלא אצל אחד (פי' דאפי' לא התירה אלא לאחד בלבד ה"ז גט כשר) לאחד מיתתו של ר"א כו'.

א"ר יוסי הגלילי מצינו בתורה כו' מותר לכל אדם השיב ר"ע כו'. — חסר כאן וכצ"ל: מותר לכל אדם השיב ר' אלעזר כריתות דבר הכורת בינו לבינה השיב ר"ע כו' (וכ"ה בתוספתא פ"ז, וכאן נשמט מן "השיב" עד "השיב").

ד"א הרי שאמר לה ה"א מותרת לכ"א חוץ מפלוני והלכה וניסת לאחר וילדה ממנו בנים ומת והלכה כו'. — צ"ל: וילדה ממנו בנים ומת או שגירשה (וכעין זה בבבלי פ"ג א') והלכה וניסית כו'.

מילתיה אמרה שאין גירושין מתירין כו'. — צ"ל: מילתיה אמרה שאין מיתה וגירושין מתירין מה שאסר הראשון א"ר שמי מצינו אשה בתחילה חייבין עליה משום ערוה ובסוף אין חייבין עליה משום ערוה (פי' בתמיה וכאן באשה זו קודם שנישאת לאחר הרי היא אסורה משום ערוה לזה שבעלה אסרה עליו ולבסוף כשנישאת לאחר ומת או גירשה הרי מיתה וגירושין מתירין אותה לאותו פלוני) א"ל ר' מנא למה לא כו' בתחילה היא אסורה לכל עבר ובעל כו'.

כהנא אמר זאת אומרת לא חשו כו'. — צ"ל: כהנא אמר זאת אומרת שחשו (פי' מדתנן "כיצד יעשה יטלנו ממנה ויחזור ויתננו ויאמר לה ה"א מותרת לכל אדם") אין תימר לא חשו עד שהוא בידה יאמר לה הרי את מותרת לכל אדם (פי' מאחר שנתינת הגט לידה עדיין לא הועיל כלום למה צריך לחזור וליטול ממנה אלא ש"מ דחשו שקנתה את הגט כדי לפסול אותה לכהונה ולכך צריך ליטול הימנה ולחזור וליתנו לה, והיינו דאמרינן בבבלי פ"ד ב' "דילכון אמר שאני הכא הואיל וקנאתו ליפסל בו לכהונה" וע' בפרש"י שם) א"ר אחא זאת אומרת שלא חשו אין תימר חשו כל מה שבידו לגרש גירש (פי' מאחר שהגט הועיל בנתינתו שנפסלה בו מן הכהונה, כבר נתבטל הגט בנתינה ראשונה ואין נתינה שנייה מועלת כלום אא"כ יתן לה גט אחר) א"ר זעירא תני שילא בר בינא כל שאילו נתנו על מנת פסול כתבו על מנת פסול (פי' לא בכתב את התנאי בתוך הגט דמשנה שלימה היא אלא שאמר לסופר בעל פה שיכתוב את הגט על תנאי זה, וע' בבלי פ"ד ב' ופ"ה א').

הלכה ד

ר' יוחנן בשם ר' יוחנן בשם ר' ינאי דברי חכמים פסול. — צ"ל: ר' יסא בשם ר' יוחנן בשם ר' ינאי כו'.

והא ר' אלעזר אמר כשר ורב אמר פסול מה ביניהון כו'. — צ"ל: והא ר"א אמר כשר ורבנין אמרין כשר מה ביניהון ר"א אמר כשר וגובה מנכסין משועבדין ורבנין אמרין כשר וגובה כו'.

הלכה ו

אם אומר את פרטו של ר"מ כללו של ר' יהודה אפי' אמר ושואל אני כו'. — צ"ל: אפי' אמר שואל אני בשלום פלוני חזקה על הכל חתם א"ר יוסי כו' (ומה שבינתיים מיותר ונשתרבב מלמטה שורה ג', אבל בשבועות פ"ה ה"ה ליתא וישר הוא).

א"ר חנניה ע"ד דר"מ בין שאמר חטין ושעורין וכוסמין בין שאמר חטה ושעורה וכוסמת כו'. — צ"ל: בין שאמר חטין ושעורין וכוסמין בין שאמר חטין שעורין כוסמין כלל ופרט הוא (פי' כלל שאם אין בין כולם כאחד אלא שוה פרוטה ה"ז חייב אשם אחד על הכלל; וביאור פרט שאם יש בכל אחד ואחד ש"פ חייב על כל או"א אשם מיוחד והכי איתא בשבועות פ"ד רה"ה נכללין בקרבן אחד ונפרטין בג' קרבנות כו') על דעתיה דר' יהודה אם אמר חטין ושעורין וכוסמין כלל ופרט הוא אם אמר חטין שעורין כוסמין (כ"ה בשבועות שם) פרט שאין עמו כלל (פי' ולכך אין השבועה חלה אלא על חטין בלבד שהזכירן תחלה וכר' יוחנן דאמר לעיל שואל אני בשלום פלוני לא חתם אלא על שאילת שלום בלבד, וע' זבחים ל' ב' תוד"ה כזית).

הלכה ז

ר' יסא בי ר' שבתי מלא חתימת ידי עדים. — צ"ל: ר' יסא בשם ר' שבתי כדי חתימת ידי עדים (וכ"ה בב"ב פ"י ה"א ע"ש ובבלי שם קס"ג א', וגם בסה"ד ערך ר' שבתי הגיה כן). [השלמות: **התחיל בסוף שתים** (פי' שהניח שורה אחת חלק ובסוף שיטה שניח התחיל לחתום) וגמר בסוף ארבעה (פי' שגם שיטה ג' הניח חלק) כשר (פי' שאינו פסול אא"כ הניח חלק שתי שיטות שלימות זו אחר זו).]

[השלמות: **ר' יונה ור' יוסי תריהון אמרין צריך להחזיר שתי שיטין מקום הכתב**. פי' דין חדש הוא (ולא קאי אלעיל) שבשתי שיטין האחרונות שבשטר צריך להחזיר דברים מהשטר (ע' בבלי ביב קס"א ב' רק שיטה אחרונה) ור' זעירא מבאר הדברים]

הלכה ח

וגט פסול פשוט במקושר כשר ובלבד מאחריו. — צ"ל: בגט פשוט פסול (פי' דזה ששנינו "כתבו העדים בראש הדף פסול" אינו אלא בגט פשוט בלבד) במקושר כשר ובלבד מאחוריו (פי' שבמקושר העדים חותמין מאחוריו ומלמעלה למטה כדאיתא לעיל פ"ח הי"ב).

אבל אין העדים חותמין אא"כ היו יודעין לקרות. — פי' ולא מהני שיקראו אחרים לפניהן ואפי' בגט אשה כדמוכח כאן מדמקשין על רב מדתנן גט שכתבו עברית כו'. ושיטה אחרת בבבלי ט' ב' ולשיטתן הוכרחו לומר על הברייתא שהביאו שם "חסורי מחסרא".

כיני מתניתא כתב סופר ועד כשר. — צ"ל: כיני מתניתא חתם סופר ועד כשר (פי' דכתב סופר ועד פסול כמבואר לעיל ה"ד ואף חתם סופר ועד אינו כשר אלא בדיעבד. אבל בבבלי פ"ח א' איתא נמי א"ר ירמיה חתם סופר ועד שנינו, ושם פ"ו ב' מפורש דכשר אפי' לכתחילה וע"ש בפרש"י ד"ה ורב אמר, וכ"ה דעת בעל הלכות ור"ח ורי"ף ורמב"ם כ"ש בר"נ סופ"ו. ומזה נובעין מ"ש בחילופי מנהגים שבס"ס יש"ש ב"ק סימן ל"ז בני בבל אחד כותב את הגט ואחד חותם עם אותו הכותב בני א"י אחד כותב ושנים חותמין).

הלכה ט

תני ר' חייה וגוים שעשו כמעשה ישראל כשר אפי' אמר איני זן כו'. — כנוסח שלפנינו כ"ה בבבלי פ"ח ב' תוד"ה ובגוים, אבל במרדכי שם ובספר התרומה סימן קכ"ח וסמ"ג עשין נ' העתיקו וגוים שעשו כמעשה ישראל כשר באומר איני זן כו'.

הלכה יא

והא תני ב"ש אין לי אלא היוצא משום ערוה כו'. — חסר וכצ"ל: מה מקיימין ב"ש טעמא דב"ה דבר תני ב"ש אומרים אין לי אלא כו' ת"ל כי מצא בה ערות דבר מה מקיימין ב"ש טעמא דר"ע (פי' הא דכתיב אם לא תמצא חן בעיניו) שלא תאמר היוצאה משום ערוה אסורה (פי' שאין בעלה הראשון יכול לשוב לקחתה אחר שנישאת לאחר וגירשה) משום דבר אחר (פי' שאם עבר וגירשה מפני שלא מצאה חן בעיניו) מותרת א"ר שילא כו' כבר היא אסורה לו (פי' דסבר ר' שילא שאין לומר דמקרא כתוב בשעבר וגירשה משום שלא מצאה חן בעיניו כ"כ הרשב"א בסוף גיטין).

ואתיא דזקנים כב"ש ודר"ע כב"ה. — צ"ל: ודר"ע כדעתיה (פי' שמתיר לגרשה מפני שלא מצאה חן בעיניו, וע' רשב"א שם שתמה על גירסת הירושלמי שלפנינו. וראיתי בספר דורות הראשונים ח"א תקופת התנאים פ"ו שכתב דר"ע שבמשנתנו אינו חולק על ב"ה אלא דסבר דב"ה מתירין לגרש אפי' כשמצא אחרת נאה הימנה, וכעין זה יש בבבלי שבת י"ח ב' הן הן דברי ב"ה לא בא ר"ע אלא לפרש דברי ב"ה, ועוד בבכורות ל"ב ב' וב"ה אומרים אפי' זרים ר"ע מתיר אפי' גוים ושם מוכח דסבר ר"ע דב"ה מתירין אפי' גוים וכפרש"י שם ע"ש, אבל אין זה מחוור בלשון הירושלמי כאן).